

С. С. ТЕЛУХА, канд. іст. наук, ст. викладач, НТУ «ХПІ»

РОЛЬ ВЛАДИКИ АНТОНІЯ (ХРАПОВИЦЬКОГО) В РЕФОРМУВАННІ ЦЕРКОВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ ПАТРІАРШЕСТВА

В статті проаналізовано погляди митрополита Антонія щодо змін в церковно-релігійному управлінні та реформування синодального періоду історії РПЦ. Ініціативність стосовно назрівших змін в управлінні церквою довгий період часу жевріла в поглядах та мріях Владики. Спроба втілити їх у життя стала можливою на Помісному соборі 1917-1918 рр. в результаті якого Патріаршество було відновлено.

Ключові слова: РПЦ, реформування, патріаршество, Помісний собор, соборно-патріарше правління, вибори.

Вступ. Сьогодні Православна церква продовжує грати провідну роль в українському суспільстві. Вивчення змін в церковно-релігійному житті, взаємодія різних релігійних течій, історія конфесій залишаються актуальною тематикою в сучасній історичній науці.

Хвиля кардинальних змін 1917 р. захопила всі сфери життя суспільства та торкнулася кожного, не дивлячись до якої національності він належить, якій категорії населення відповідає та до якої церкви пригортається. Суцільна активізація не залишила осторонь і церковне життя в Україні, яке теж зазнало трансформації. Зречення від престолу Миколи II підштовхнуло лідерів Російської Православної церкви відвоювати в революційній хвилі, втрачені в далекому минулому виборність Патріарха та духовенства, участь мирян в управлінні церквою тощо. Саме реформування церковного управління та відродження патріаршества було прерогативною справою митрополита Антонія (Храповицького).

Метою дослідження є висвітлення поглядів та особистої ролі очільника Харківської єпархії (1914-1918 рр.) митрополита Антонія в реформуванні православної церкви та відновленні патріаршества.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи солідні видання з історії церкви в Україні, та в Росії присвячені періоду 1917-1921 рр. (праці В.Ульянівського, Б. Андрусишина, С.Фірсова, В.Лаврова) постать митрополита Антонія можна вважати недостатньо дослідженою. Крім того, оцінки його діяльності розходяться від відверто ворожих обвинувачень в шовінізмі та українофобстві, до лояльних, піднесених, прославляючих характеристик митрополита. На сьогодні відсутнє детальне дослідження участі Антонія (Храповицького) у роботі Загальноросійського Помісного Собору 1917-1918 рр. і ролі Владики у відродженні Патріаршества Російської Православної Церкви.

Революційні події лютого 1917 р. призвели до поглиблення кризової ситуації в церковно-релігійному житті країни. Мова йде, у першу чергу, про втрату Православною Церквою державної підтримки, активізацію сектантських рухів, загрозу розколу, виникнення «обновленських» настроїв в Православній Церкві та боротьбу за утворення національних помісних церков. На думку В. І. Ульяновського, революція загострила старі суперечності та негаразди в Церкві: протиріччя між білим і чорним духовенством, антимонашеські й антиєпископські настрої [1, с. 33].

Наприкінці червня 1917 р., після рішення Тимчасового Уряду про передачу церковних навчальних закладів Міністерству народної освіти суперечності між Церквою і державною владою загострилися. Соціально-політична активність священно- і церковнослужителів почала спадати, у внутрішньоцерковному житті чітко позначилася криза влади. Ієрархи стрімко втрачали контроль над парафіяльними священниками. У свою чергу, останні зіштовхнулися з непокорною парафіян, а також представників нижчого церковного кліру – псаломщиків і пономарів. Всі ці фактори в сукупності призвели до різкого зниження церковних прибутків, що завдало відчутного удару матеріальним інтересам православного духовенства. Як наслідок, в духовному середовищі посилювалося незадоволення, зросла кількість священників, які сповідували праві погляди і переходили до опозиції. Церковні сили на певний час опинилися у «дещо розгубленому стані» [1, с. 27].

За цих умов пріоритетним напрямком діяльності Антонія (Храповицького) стало цілеспрямоване прагнення до реставрації соборно-патріаршої форми управління Російською Православною Церквою і відродження її незалежності від держави. Особливої актуальності це питання набуло після зречення престолу Миколою II, оскільки після цього Православна Церква, яка тривалий час не мала канонічного голови, залишилася і без світського керівника. Антоній (Храповицький) став одним з ініціаторів і найактивнішим прихильником ідеї скасування синодальної форми церковного управління і повернення до патріаршества.

Залишилися спомини, які було записано зі слів самого Владика, про те, що з самого дитинства він не розумів і засуджував дії Петра I зі скасування Патріаршества, але на всі свої питання отримував «... досить неоднозначні відповіді, в яких вже тоді ... чулася неправда» [5, с. 8]. Цю розповідь повторив свого часу і архієпископ Никон (Рклицький), який також наполягав на тому, що ідея відновлення в Росії Патріаршества зародилася в серці отця Антонія ще в ранньому дитинстві, а з роками тільки зростала та міцніла [5, с. 8]. Невідомо, чи дійсно переконання Владика мали такі глибокі витоки, але достеменно відома його позиція щодо відродження незалежності Православної Церкви у зрілому віці, коли він остаточно сформувався як людина, духовна особа та суспільно-політичний діяч. За словами відомого російського богослова протоієрея Георгія Флоровського «у Антонія завжди було дуже гостре відчуття внутрішньої незалежності Церкви», яке привело його «до теоретичного зіткнення з державою». Владика вважав Синод установою світською, неканонічною, несоборною, «невідомою святому православ'ю і вигаданою єдине для його розслаблення та розтління» [6, с. 431].

Згідно споминів архімандрита Кіпріана (Керна), владика Антоній почав вперше відкрито висловлюватися стосовно ліквідації Патріаршества в роки викладання у Санкт-Петербурзькій духовній академії, під час бесід з колегами і студентами [7, с. 50]. Нагода ж висловити власну точку зору на державному рівні з'явилася у нього тоді, коли за ініціативою Миколи II планувалася чергова церковна реформа з метою зміцнення основ віротерпіння. До її підготовки залучили і Антонія (Храповицького), тоді – єпископа Волинського і Житомирського. Він запропонував змінити правове становище Православної Церкви, оскільки інакше виникала загроза обмеження діяльності Церкви і духовенства з боку держави, а «голос Церкви знов не почують ані в приватному, ані в суспільному житті». Вже тоді Владика чітко сформулював головні наміри прихильників Патріаршества: на першому етапі вимагати надання Церкві якнайбільшої свободи в управлінні внутрішніми справами, згідно церковних канонів і морально-релігійних принципів; на другому – остаточне визволення її від прямого державно-політичного втручання, відродження морального авторитету і повернення статусу незамінної опори православної держави [6, с. 476].

Вимоги Високопреосвященного Антонія беззастережно підтримав голова Кабінету міністрів С. Ю. Вітте, який зазначив: «Одним єдиним шляхом до пробудження життя, що завмерло, може бути тільки повернення до колишніх канонічних форм церковного управління». Але тоді подібні наміри наштовхнулися на непримиренну позицію обер-прокурора К. П. Победоносцева. «Бездіяльність церкви, якщо вона є, скоріш за все залежить від її власного безсилля, а не від засилля держави» – саме таким був остаточний вердикт голови Святішого Синоду [6, с. 476-477].

Дискусії, пастирські з'їзди, складання єпархіальними преосвященими розгорнутих програм не призвели до скликання Помісного Собору і здійснення широких перетворень у релігійно-духовній сфері. З 8 березня по 15 грудня 1906 р., за наказом Синоду, працювало лише так зване «Передсоборне Присутствіє», під час роботи якого Антоній (Храповицький) знов акцентував увагу на необхідності відродження Патріаршества та неканонічності синодального управління, отримавши підтримку більшості церковних ієрархів. Проте позитивне рішення «Присутствія» подальшого втілення у життя не отримало, та й взагалі не мало юридичної сили. Невдовзі, на перешкоді роботи духовного зібрання стала перша російська революція, яка посунула церковні проблеми на другий план. Втім, і після закриття «Передсоборного Присутствія» владика Антоній продовжував відстоювати власні ідеї, читати лекції про значення Патріаршества, регулярно публічно наголошував на історичності цієї форми церковного управління [8, с. 54].

Безумовно, наміри Антонія (Храповицького) щодо реставрації російського православного патріархату були зрозумілими, виправданими, не позбавленими певного раціоналізму і мали під собою об'єктивні підстави, але в історіографії також присутня інша точка зору стосовно щирості цих намірів. Радянський історик О. Шамаро поставив під сумнів безкорисливість намірів Владики і фактично звинуватив його в кар'єризмі. У статті «Життя несостоявшегося патріарха» дослідник стверджує, що ієрарху ще з юнацьких років були притаманні честолюбні мрії, і навіть після постригу він не мав бажання замикатися в тиші чернецької келії.

Ось чому архієпископ так активно зацікавився ідеєю відтворення Патріархату – «в цьому сані Антоній і уявити ... не міг нікого крім себе. Мрія всього життя раптом реально намітилася на життєвому горизонті» [9, с. 36].

На перший погляд, подібна точка зору досить смілива. Однак, якщо відмовитися від сприйняття Антонія (Храповицького) виключно як безкорисної духовної особи, то з'являються окремі підозри. Дійсно, до початку ХХ ст. Храповицькому вже вдалося зробити приголомшливу кар'єру: в 24 роки він отримав ступінь магістра богослов'я, в 26 – став ректором Санкт-Петербурзької і Московської духовних академій в сані архімандрита, в 31 – отримав посаду ректора духовної академії в Казані, в 34 роки – єпископа; очолював архієрейські кафедри, в 1911 р. видав три томи власних робіт (релігійних проповідей і богословських трактатів), мав вищі урядові нагороди, зокрема, орден Святої Анни II ступеня. А отже немає нічого неприродного, коли священик, який так швидко пересувався ієрархічними сходами, прагнув до посади, що могла б стати гідним верхів'ям його кар'єри. Тим більше, що церковне служіння, врешті решт, – це лише один з різновидів професійної людської діяльності, а отже воно не виключає прагнення до кар'єрних досягнень.

Поштовхом для рішучих дій церковних ієрархів щодо відродження Патріаршества стала Лютнева революція 1917 р. Фактично, вони використали ситуацію політичного хаосу у власних інтересах і скористалися тимчасовим міжвладдям (або певним безвладдям) для скликання Загальноросійського Помісного Собору. Особливого протистояння з боку Тимчасового Уряду не спостерігалось. Навпаки, саме за його ініціативою 29 квітня (12 травня) Синод підписав звернення до Церкви з пропозицією відновити давній православний принцип обрання єпископату і створив Передсоборну Раду для підготовки Помісного Собору [10, с. 37]. Міністри демонстрували лояльність до Церкви та небажання головувати над нею, а також визнали її «першою серед рівних», хоча ідею відтворення Патріаршества все ж таки сприйняли стримано, вважаючи це «пережитком глибокої старовини», «відсталого Московського життя і щойно знищеного самодержавства» [11, с. 176].

В офіційному зверненні Святішого Синоду до всіх православних віруючих від 29 квітня 1917 р. говорилося: «Давно вже в умах православних людей існувала думка про необхідність ... кардинальних змін в системі управління Російською Православною Церквою та взагалі для упорядкування нашого церковного життя, як сказано в Святому Писанні та як було за часів Вселенських Соборів...» [12, с. 54]. У документі відверто зазначалося, що нові, вільні шляхи для церковного управління намітилися саме після революційного перевороту в умовах формування принципово нової суспільно-політичної ситуації [12, с. 54]. Подібну думку продублював інший документ – резолюція Передсоборної комісії: «Зміна державного устрою призвела до створення нових умов державного та суспільного життя, які потребують згоди і з церковним життям» [12, с. 54].

Нарешті, 15 (28) серпня 1917 р., в день Успіня Пресвятої Богородиці, в Москві, в Успенському соборі відкрився перший за 217 років Всеросійський Помісний Собор Російської Православної Церкви на чолі з Головою Собору митрополитом Московським Тихоном (Бєлавїним). Крім білого та чорного духовенства. в роботі

Собору брали участь і представники вищих світських кіл, які вперше отримали таке значне представництво в церковних зібраннях. Всього на Соборі було присутньо 564 делегата, з них – 10 митрополитів, 17 архієпископів, 52 єпископа, 2 протопресвітера, 15 архімандритів, 2 ігумена, 3 ієромонаха, 4 митрофорних протоієрея, 64 протоієрея, 54 священника, 2 протодиякона, 8 дияконів, 26 псаломщиків та 278 світських осіб, серед яких – колишній обер-прокурор Синоду О. Д. Самарін, міністр сповідань в діючому Тимчасовому уряді А. В. Карташов, відомі російські філософи С. М. Булгаков та Е. М. Трубецький [12, с. 54]. Антоній (Храповицький) був обраний делегатом від «ученого чернецтва». У цілому робота Собору тривала з перервами більш ніж рік, до жовтня 1918 р. На нього покладалися сподівання на вирішення багатьох найважливіших церковних і суспільно-політичних питань, перш за все, питання вищого церковного управління, статусу Православної Церкви в державі, внутрішнього церковного устрою, управління церковним майном [13-16]. Всі вони були обговорені напередодні відкриття Собору та отримали відображення в законопроектах, які підготували передсоборні комітети.

Найактивнішим учасником обговорення головного законопроекту про реформу вищого церковного управління став архієпископ Антоній. Історик російської діаспори О. Казем вважав, що роль Владики на Соборі взагалі була центральною [17, с. 2]. І хоча на момент відкриття Собору, через монархічні погляди і прихильність до царської родини, моральна атмосфера навколо Владики виявилася дуже складною, але це не завадило йому стати керуючим ідейним лідером з питання реставрації Патріаршества, проводити наполегливу агітацію і збільшити кількість своїх прихильників, передусім, за рахунок молодих священнослужителів і церковних діячів [11, с. 176].

Жодного противника Патріаршества не знайшлося і серед делегатів від селянства. «У нас немає більше Царя. Немає батька, якого ми могли б любити. Синод любити неможливо. А тому нам потрібен Патріарх» – ось так висловився один з делегатів-селян на підтримку відродження Патріаршої влади [18, с. 86].

Дуже скоро пропатріарша аргументація архієпископа Антонія набула незаперечного авторитету, а керівництво зновствореного Відділу про найвище церковне управління поділяло погляди Антонія [11, с. 177].

Втім, якщо оцінювати аргументацію владики Антонія з сучасних наукових позицій, то вона досить поверхова. Збереглася «Промова про Патріаршество» владики Антонія, яка була прочитана ним на одному з засідань Помісного Собору і надає можливість відстежити хід думок архієпископа. Головний акцент доповідач зробив на досить пунктирному історичному екскурсі щодо витоків Патріаршества, надмірно емоційному, а місцями, навіть, пафосному [11, с. 184-187]. Ретельний аналіз документу підтверджує факт ігнорування (або нерозуміння) Владикою дійсного становища Православної Церкви. Він впевнено переконував аудиторію у необхідності реставрації патріаршого престолу з трьох причин. По-перше, «з перших часів християнства не було жодної Церкви, яка б не мала загального пастиря ... Жодне стадо не може бути без пастиря»; по-друге, «вже з часів Св. князя Володимира на Русі був патріарх – Константинопольський ... Отже, патріарх у нас був завжди»; і, по-третє, «благочестиві люди, ревнителі Церкви, завжди думали і

мріяли про Патріаршество, але мало говорили через утиски, що існували». І далі у промові говорилося: «під час революції з'явилися можливості говорити, і вільнолюбні люди заговорили» [11, с. 184-185]. Подібна позиція досить дивна для переконаного монархіста та реакціонера, яким вважався Преосвященний Антоній. Певно, кар'єрні амбіції архієпископа були настільки великими, що заради перспективи отримати високу посаду Патріарха він готовий був позбутися колишніх політичних і життєвих принципів та шукати переваги в революційному безладі.

Але для специфічної аудиторії Помісного Собору подібні аргументи мали вагу. Взагалі, всі прихильники реставрації патріаршої влади дотримувалися точки зору про те, що «Російський Патріарх – ... символ того, що з падінням царської влади не пала Свята Русь» [18, с. 86].

Однак не обійшлося без запеклих дискусій, оскільки не всі делегати поділяли думку про доцільність відродження Патріаршества в умовах ліквідації монархії і формування республіканської системи влади. Опозиціонери наполягали на тому, що Патріарх здатний якісно взаємодіяти виключно з міцною імператорською владою [8, с. 95].

Собор до останнього вагався, не беручи на себе сміливість здійснити рішучий крок. Тільки за сім днів до більшовицького перевороту кількість прибічників відновлення патріаршої влади, нарешті, переважила кількість противників за рахунок делегатів-консерваторів, так званих «поміркованих делегатів», які виступали за збереження при Патріарху дорадчого представництва у складі архієреїв, духовенства і мирян, а також депутатів-інтелектуалів на зразок професора С. Булгакова [10, с. 38-39].

Вирішення питання вкрай затягнулося. У середині жовтня 1917 р., в умовах повної політичної катастрофи, дискусії поновилися з новою силою. На засіданні 19 жовтня більшість ораторів висловилися за відновлення Патріаршества [8, с. 95]. За словами єпископа Астраханського Митрофана, вирішення цього питання більш не можна було відкладати, бо «коли йде війна, необхідний єдиний ватажок, без якого воїнство йде уроздріб» [19, с. 29].

Російський філософ князь Е. М. Трубецькой висловив думку про те, що «соборна свідомість примирила колишніх противників з прихильниками Патріаршества. Як і належало Собору, різномудства вирішилися в душі єднання і любові» [18, с. 86]. Лише невелика кількість делегатів так і залишилася на антипатріарших позиціях; згодом більшість з них долучилися до так званої «живої», обновленської церкви. Антоній (Храповицький) жартівливо називав їх «Ракітіни» – за іменем персонажа роману Ф. М. Достоевського «Брати Карамазови» семінариста Ракітіна, який з одного боку вважався «новою людиною», лібералом і прогресистом, а з іншого – відрізнявся надмірною нерішучістю [18, с. 86].

Реальних претендентів на Патріарший престол було три: архієпископ Новгородський Арсеній (Стадницький), митрополит Московський Тихон (Белавін), архієпископ Харківський та Охтирський Антоній (Храповицький). Останній вважався безсумнівним фаворитом, користувався підтримкою абсолютної більшості делегатів Собору, і, здавалося, не мав серйозних суперників у змаганні за високу

посаду. Було прийняте рішення обирати Патріарха у два етапи: «У повному ... складі ... Священна Рада обирала трьох кандидатів у патріархи. Потім – за звичаєм, який надав Апостол Матфей, – кинули жереб, який і вирішив, хто з трьох буде патріархом» [5, с. 40]. Всю ніч напередодні вибору ковчег з білетами, на яких були вказані імена трьох претендентів, стояв біля ікони Володимирської Божої Матері, а вранці «рука монаха-затворника, що його було висунуто церковним собором на роль «руки всевишнього», витягнула з ... ковчежця записку з ім'ям московського митрополита Тихона» [18, с. 86; 9, с. 37]. За саркастичним висловом історика О. Шамаро: «все зруйнувалося у столбового дворянина Олексія Храповицького в одну мить! Все життя пішло прахом! І слабкою втіхою був сан Митрополита, який надав йому одразу... зновобраний патріарх» [9, с. 37].

Втім, в подібних ситуаціях владики Антоній умів триматися гідно і «треба віддати Митрополиту ... належне: як би круто не повертався потік історичних подій, він завжди зберігав ... своєрідну першість, не кривдячи при цьому самого себе» [9, с. 37]. До кінця життя Храповицький жодного разу не прокоментував цю подію а ні в приватних розмовах, ані в публікаціях. За відсутністю документальних підстав, справжнє відчуття владики Антонія після рішення Собору – можливо, розчарування, образи, сильний удар по самолюбству – залишається тільки уявляти. Впевнено можна стверджувати лише те, що він першим привітав Патріарха Тихона з обранням на високу посаду земним уклоном і словами: «Ти, Святіший Патріарх, подарований нам Божим чудом і в цьому світла запорука благої надії на те, що не дивлячись на всі скорботи ... буде служіння переможним для віри і благочиння, як служіння, що ознаменувалося безсумнівним проявом серед нас перста Божого Промислу» [7, с. 50; 17, с. 2].

Після реорганізації церковного управління учасниками Собору було порушено питання про упорядкування митрополичих кафедр, в контексті якого обговорювалася можливість возведення архієпископа Антонія в сан митрополита. 18 листопада 1917 р. від делегатів Помісного Собору надійшла колективна заява наступного змісту: «Визнаючи доречним разом з відновленням на Русі патріаршества, та, як наслідок, збільшення митрополичих кафедр, з усією повагою ми просимо Раду Помісного Собору винести на обговорення питання про возведення в сан митрополитів двох останніх кандидатів в Патріархи – Високопреосвященого Антонія та Арсенія, архієпископів Харківського та Новгородського. Обидва ці святителі вже двічі вшановувалися нашим Собором високим обранням і в головуючі Собору, і в Патріарші кандидати. Не говоримо ми про особисті якості, заслуги та блага, які зробили ці видатні діячі для православної церкви» [15, арк. 1-2; 20, арк. 6]. Крім цього, були надані особисті заяви від учасників Собору І. Влатродусова, М. Сперанського, І. Покровського та багатьох інших з клопотанням про присвоєння митрополичих санів [15, арк. 1-2].

28 листопада 1917 р., на підставі наданих заяв, Синод підписав наступний наказ: «Святіший Синод, беручи до уваги важливість та святість в служіннях названих архієпископів визначив: ввести в сан митрополита товариша головуючого Святішого Собору архієпископа Новгородського Арсенія та Харківського Антонія, які були

одними з кандидатів на патріарший престол та надати їм право на носіння білого клобука та митр з хрестами» [15, арк. 1-2].

Висновки дослідження. Отже, перебуваючи на посаді архієпископа Харківського і Охтирського, Антоній (Храповицький) не припиняв участі у загальноцерковному житті, висловлював думки щодо ключових церковно-релігійних проблем свого часу, головною з яких було відродження Патріаршества і повернення Російській Православній Церкві незалежності від держави. У складних революційних умовах владики Антоній, відрізняючись гострим відчуттям реалій свого часу, став одним з ініціаторів та активних учасників Загальноросійського Помісного Собору, найважливішим підсумком якого стало обрання Патріарха. Помісний Собор 1917-1918 рр. мав велике історичне значення і поклав край синодальному періоду в історії Російської Православної Церкви.

Список літератури: 1. Андрусишин Б. І. Церква в Українській Державі, 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР): Навчальний посібник для студентів вузів / Б.І.Андрусишин. – К., 1997. – 174 с. 2. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради): Навч. посібник / В. І. Ульяновський. – К., 1997. – 200 с. 3. Фирсов С. Л. Русская Церковь накануне перемен (конец 1890–х – 1918 гг.) / С. Л. Фирсов. – М., 2002. – 624 с. 4. Лавров В. М. Иерархия Русской Православной церкви, патриаршество и государство в революционную эпоху / В. М. Лавров. – М., 2008. – 376 с. 5. *Письма Блаженнейшего Митрополита Антония (Храповицкого)*. – Джорданвилль, 1988. – 290 с. 6. *Флоровский И.* Пути русского богословия / И. Флоровский. – Париж, 1988. – 599 с. 7. *Архимандрит Киприан (Керн)*. Митрополит Антоний Храповицкий / Архимандрит Киприан (Керн) // ЖМП. – 1996. – С. 52–59. 8. *Введенский А. И.* Церковь и государство: (Очерк взаимоотношений церкви и государства в России 1918 – 1922 гг.) / А. И. Введенский. – М., 1923. – 252 с. 9. *Шамаро А.* Житие несостоявшегося патриарха / А. Шамаро // Наука и религия. – 1983. – С. 36–52. 10. *Поспеловский Д.* Русская православная церковь в XX веке / Д. Поспеловский. – М., 1995. – 511 с. 11. *Никон (Рклицкий), еп.* Жизнеописание Блаженнейшего Антония, митрополита Киевского и Галицкого / Никон (Рклицкий). – Нью-Йорк, 1958. – Т.4. – 248 с. 12. *Введенский А. И.* Церковь патриарха Тихона / А. И. Введенский. – М., 1923. – 77 с. 13. ДАРФ. – Ф. 3431. – Оп. 1. – Спр. 28. 14. ДАРФ. – Ф. 3431. – Оп. 1. – Спр. 49. 15. ДАРФ. – Ф. 3431. – Оп. 1. – Спр. 66. 16. ДАРФ. – Ф. 3431. – Оп. 1. – Спр. 605. 17. *Казем–Бэк А.* Митрополит Антоний / А. Казем–Бэк // Бодрость. – 1936. – № 95. – С.2. 18. *Трубецкой Г. Н.* Памяти Святейшего патриарха Тихона / Г. Н. Трубецкой / Путь. Орган русской религиозной мысли. : В 6–ти кн.– Кн. 1.– М., 1992.– С. 86–92. 19. *Крывелев И. А.* Русская православная церковь в первой четверти XX века / И. А. Крывелев. – М., 1982. – 64 с. 20. ДАРФ. – Ф. 3431. – Оп. 1. – Спр. 489.

Надійшла до редколегії 23.11.2013 р.

Роль Владика Антонія (Храповицького) в реформуванні церковного управління та відновлення патріаршества / С. С. Телуха // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. - № 61 (1034). – С. 131-139. Бібліогр.: 20 назв.

В статтю проаналізовані погляди митрополита Антонія по змінам в церковно-релігійній управлінні і реформуванні синодального періоду історії РПЦ. Ініціативність в назривших змінах в управлінні церквою довгий період часу теплилась в поглядах і мечах Владика. Попытка воплотити їх в життя стало можливим на Поместном соборі 1917-1918 гг. в результаті якого Патріаршество було відновлено.

Ключевые слова: РПЦ, реформування, патріаршество, Поместний собор, соборно-патріарше правління, вибори.

The looks of metropolitan Anthony to changing in to church religious management and reformation of synod period of history of the Russian orthodox church are analysed. Long period of time a metropolitan tried to attain changes in a management a church. An attempt to incarnate them in life became possible on the Pomisniy cathedral 1917-1918 which Patriarchate was picked up thread as a result of.

Keywords: reformation, patriarchate, Pomisniy cathedral, cathedral patriarch rules, elections.